

Délvidéki folyóirat-kultúra

Híd alatti folyóiratok

Noha a szabadkai Üzenet c. folyóirat munkatársi köre az újvidéki szellemiség vonzásában tevékenykedik, a Híd által elkövetett szabadosságokat sem engedheti meg magának. Pedig a kilencvenes évek elején nem konformista érdekek vezérelték a Szabad Líceumot, amikor kiharcolta a hatóságilag megszüntetett Üzenet újraindítását. Csakhogy Dévavári Zoltánt követően (1998) a folyóirat új főszerkesztője, Lovas Ildikó nem titkoltan ragaszkodott a Magyar Tanszéken esztétikából és irodalomelméletből tanultakhoz, miközben e kánonnak megfelelően (a Tolnai-féle „függetlenség” jegyében) kialakította a magyarországi vagy oda átvándorolt liberális írókkal való kapcsolatait. Ezzel (és a szabadkai központú VMSZ pártpolitikája és elnöke melletti kiállással) egészítette ki az elődjétől átvett Szabadka-kultuszt, a város művelődéstörténeti múltjában való elmélyedést.

Ez óhatatlanul akkor is az irodalom anyanyelvi vonatkozásának elhanyagolásához vezetett, ha legalább a Kosztolányi Napok dokumentumainak, előadásainak közlésével hű igyekezett maradni a politikumban csalódott Kosztolányi Dezső szelleméhez. Az Üzenet nem látta be, hogy a nemzeti kultúráknak a maguk mélységében kell vállalniuk önmagukat ahhoz, hogy egymást őszintén és érdemben becsülhessék. Különben aligha adott volna helyet olyan írásnak, amelyben a többi között ez a mondat olvasható: „A szabadkai magyar írók történetében kissé furcsán hat, hogy megfélemlítettek róla honfitársai, miközben azok, akik kiemelték őt a feledés homályából, Šokčić, Matković és Vukov, a szerbhorvát nyelvterület irodalmárai közé tartoznak. Ez azonban azt is mutatja, hogy Szabadka egységes kultúrkincsét nem szabad egyedí, nemzeti részeire bontani, elszigetelni.” (Petar Vukov: **Szabadkától Hollywoodig és a feledésig.** Fülöp Ilona, egy szabadkai magyar író a XX. század elejéről. Ü, 1999. 3-4. sz.) Miközben a szerkesztőség kommentár nélkül közölte le e dilettáns, akaratlanul önpardiaszerű szöveget (amelyből csak politikai és létfenntartási haszna lehetett), elzárkózott az olyan írások közlésétől, amelyek az Üzenet által annyiszor elíratott, folyamatos pusztulásban vegetáló Szabadka—Újvidék-függő művelődéspolitikáját illetve volna konstruktív megjegyzésekkel.

A Hídhöz, de az Üzenethez képest is teljesen kiszolgáltatott a Sándor Zoltán által jegyzett, 2004-ben indított muzslai (Nagybecskerek környéki) Sikoly c. folyóirat helyzete, hisz a hely- és környékbeliek biztosítják az anyagi feltételeit. Az 1. számban a főszerkesztő az elefántcsonttoronyból való kitérés programját hirdeti meg, a „világmegváltás” elutasításával egyben önkorlátozást is vállalva. Ezt három év múlva így tükrözi a főszerkesztői vélemény: „az egyéni kalandok feltárásában a lírai hangnem, az esszéisztikus elbeszélés mód, a meditatív hangulatábrázolás, a nyelvi bravúr, az irreális mozzanat, a fantasy-elem, sőt a tudományos fantasztikum is, a lexikon szócikkeire bontott történetiszöveg, a groteszk, a neoavantgarde, a kökemény realizmusba plántált hatáskeltő morbiditás, valamint a történet politikai konnotációja, vallási háttere, illetve társadalomkritikai jellege” jut kifejezésre (2007. 10. sz.). Ez egyben a vizuális kultúra (a film, a fotó és a képregény) iránti érdeklődést is magában foglalja.

A provinciális körülmények között a Sziveri János Művészeti Színpad által létrehozott folyóirat önmegváltó célzattal sem adhat közvetlenül formát a művészetbarát fiatalok kritikai véleményének, a (délvidéki) művelődési központokkal folytatandó párbeszédnek. A Sikoly számára csak a tömbmagyarsággal, ill. az anyaországgal való kapcsolattartás által kínálkozik lehetőség a provincializmus s ezzel együtt a kallódás érzésének ellensúlyozására. (Nem utolsósorban az internetnek köszönhetően.)

A Symposiumnak, a fiatalok társadalmi, művészeti, kritikai folyóiratának a léte is bizonytalan. „A háborús és nehéz gazdasági körülmények miatt a ~ megjelenése rapszodikus (1993-ban két, 1995-ben négy, 1996-ban három szám jelent meg, 1994-ben egyetlen szám sem jelent meg, az évfolyamonkénti számozásból ez az év kimaradt), s majd 1997-től talán a lapot addig is anyagilag segítő Nyílt Társadalomért Alap (Soros Alapítvány) hathatósabb támogatásának köszönve* rendeződik. (...) 1997-ben és 1998-ban évi négy kettős- és egy négyesszám teszi ki immár a teljes évfolyamot. 1998-ban csak két kettősszám, 2000-ben pedig (november 1-jéig) egy tavasz-nyár megjelölésű szám jött ki. Az 1998/19-es szám szerb nyelvű válogatás a ~ néhány évnyi publikációból.” (Ge-

rold László: **Jugoszláviai magyar irodalmi lexikon (1918-2000)**, Újvidék, 2001, 232. p.) A lap működésének feltételeiről egyik szerkesztője és főmunkatársa, Szerbhorváth György így vall: „Papp Tibor 1994 után újraindította a *Symposiont*, miután a betiltott Soros Alapítvány Nyílt Társadalom Alapítvány néven újra dolgozni kezdhett. Volt Sok-Sok Pénz. (...) 1996-ban... Virág a *Symposion* főszerkesztője, én meg a felelőse. (...) Az Alap irodája, illetve a mi kis szerkesztőségi szegletünk a Zsidó utca 4-ben volt. (...) ...én jártam föl Végel Lászlóhoz, az újvidéki iroda vezetőjéhez az instrukciókért...”. (**Irodalmi iskola a határon túl**, H, 04. 8. sz.)

De nem csupán a globalista alaptörekvésű Nyílt Társadalom Alapítvány, hanem a magyar állam politikai eukonformitására is figyelő Illyés Alapítvány sem érdekelt a magyar nemzeti kisebbség szellemének átalakításában, ezért inkább csak a „szocializmus” idején nevet szerzett intézményeknek nyújtanak támogatást. A pluralitás és a demokratikusság ennek megfelelően csupán jelszó, a korábbi monolitizmus lényegében változatlan – ahogyan ezt Sáfrány Attila, a rövid éltű Táltos c. folyóirat szerkesztője személyesen megtapasztalta. Eszerint az eklektikusságig nyitott, de a problémákban emberien elmélyülő kishegyesi lapot elutasító, a *Symposiont* viszont támogató szellemiségnek „a kritikusi szellemiség elfojtása, az emberi kicsinyességek, a kanonizációs problémák, a befogadásra való készség hiánya” a jellemzője. (**A posztmodern kísérlet kudarc**, Forrás, 2004. 6. sz.) Csekély vigaszt jelent Sáfrányéknak, hogy más folyóirat-alapítási kísérletek (Másik, Újvidéki Műhely, Ambrosia, Orbis) sem voltak az övéknél támogatottabbak. Az önmaguk reális értékelésére, múltbeli szerepük elfogulatlan vizsgálatára (a kommunizmus évtizedeiben megsemmisülő etika miatt) képtelen intézmények ezáltal akadálytalanul feledkezhetnek bele az alapításuk és munkatársaik évfordulóján tartott kritikátlan és haszontalan ünnepléseikbe.

Eközben a *Symposionisták* nemhogy önmagukat igyekeztek volna megalkotni, hanem – pozitív példák hiányában – menekültek is a virtuális énjük elől. Főleg idegen (többségi) kultúrába, sőt szub- vagy álkultúrába. Az egyik korábbi főszerkesztő, Beszédes István a nyílt levélben erről úgy nyilatkozik, hogy „a Szimpó írásainak zöme majd szétrobban az „ocsmányságoktól”. (...) Mert a legtöbb esetben azt érzem, hogy a szépirodalmi alkotásaitok zömében épp a perverzió, pornográfia szerepel legfőbb attrakcióként.” (S, 1998. 1-2. sz.)

A Híd „kinyílása”

A továbbra is Bori Imre által szerkesztett Híd szerkesztéspolitikája a rezsimváltást követően annyiban

változott, hogy fokozottabban összpontosította a figyelmét a délvidéki magyarság múltjára, annak föltáratlan vonatkozásaira. A főszerkesztő pl. folytatásokban közli a „szocialista” érában indexen levő Farkas Geizának az életdokumentumait, de közzé teszi a két világháború közötti Magyar Párt programját is, s föltárja Fehér Ferenc nacionalista szellemű költői indulásának írásos emlékeit. 1993-ban a Szentelekycentenáriumi jegyében egy kisebb csapat közreműködésével tematikus szám jelent meg, amely azonban még mindig nem szembesülhet a hajdani vezér szellemi és erkölcsi drámája egészével. Viszont mégsincs távol tőle, különben aligha láthatna napvilágot a következő évben (7-8. sz.) az 1935-ben, a szerb cenzúra által betiltott júniusi Kalangya-szám. Viszont mint a Híd többi hasonló vállalkozásának, ennek is szarvashibája a korszerű értelmezés hiánya. Az írástudói állásfoglalás kinyilváníthatatlansága akaratlanul is azt a gyanút kelti, mintha a szerkesztő közvetve – tekintettel a kiszolgáltatott helyzet változatlanságára – óvatosságra intene.

1993-ban egyelőre viták is folynak a Híd hasábjain. Ezek akkor is fontosak a szellemi élet elevevége és a tisztázandó kérdéseknek legalább a fölvetése szempontjából, ha tekintélyérdekből fakadó személyeskedés terheli a (volt) intézményvezetők és a bírálóik közötti eszmecsereit. Hogy ezek a folytatódásuk esetén sem vezetnének megnyugtató eredményhez, az már abból is látszik, hogy *A regény mint régióknépeinek kulturális önmeghatározása* címen tartott szegedi tudományos tanácskozáson való részvétele során Bori Imre a „vajdasági magyar létregény”-ről tartott előadásából kihagyja a témakör szempontjából alapvető műveket: Dudás Károly **Ketrecbál**, Varga Zoltán **Indiánregény** és Herceg János **Gogoland** c. regényét, s a „szocializmus” cenzúrája által elfogadott regényekről beszél.

Ez azonban korántsem jelenti azt, mintha a Híd a maga módján nem igyekezett volna felelősséget vállalni a délvidéki magyarság jövőjét illetően. Borinak 1993 novemberében a délvidéki magyar értelmiséghez intézett levele szerint „megértek azok a gondolkodásbeli föltételek, amelyek lehetővé teszik, hogy józan, tárgyilagos fölmérés segítségével megkíséreljünk meghatározni a jugoszláviai magyarság jelenének s a szerzett tapasztalatok és fölmérések nyomán jövőjének kérdéseit. Ne vezéreljenek gondolkodásunkban szenvedélyeink, előítéleteink, közhelyzetünkben menő sztereotípiáink, ellenséges vagy rokonszenvező indulataink. Soha nagyobb szükségünk nem volt a tisztánlátásra, mint éppen most, 1993 végén és 1994 elején, itt, Jugoszláviában! Ezért fölkérlek, hogy fejtsd ki nézeteidet a jugoszláviai magyarság mai helyzetéről és jövőbeni lehetőségeiről,

hogy a legcélravezetőbb utakat, az életet biztosító viselkedés- és gondolkodás-modellt segítsünk megtalálni.” A válaszként beérkezett anyag 235 oldalt tesz ki a Híd tematikus számában (1994. 1-4.). A közölt 26 szerző közül csupán három-négy tekinthető nemzetinek vagy párton kívülinek. Szembetűnhet Dudás Károly, Hódi Sándor, Mirnics Károly és Vajda Gábor hiányzása. Mirnics olyképpen mégis jelen van a Híd e számában, hogy Herceg János az ő kollektív néparulásra vonatkozó vádjával indokolja meg az Ágoston Andrásnak, a VMDK elnökének címzett, tiszteletbeli elnökségről lemondó nyílt levelét, amelyet először a Napló közölt. A Híd ugyanitt huszonöt újvidéki írónak a budapesti minisztériumhoz címzett levelét is közzé teszi, melyben arra kéri a külföldi magyarok könyvkiadásának ügyeit intéző kuratóriumot, hogy „a Forum Könyvkiadó számára tegye lehetővé a közvetlen pályázást a budapesti Kuratóriumhoz.”

A Híd munkatársainak nagy többsége párton kívüliséggel ámitotta magát, s nem tartotta fontosnak a végre szabadabban és tisztuló lelkiismerettel megfogalmazható önbírálatot, ugyanakkor a főszerkesztő nem zárkózott el a második világháborút követő adminisztratív időszak emlékeinek fölidézésétől. Az életük fájó pontjait föltáró, addig ismeretlen vallomástevők szövegei mellett helyet adott a volt funkcionárius Olajos Mihály vagy Herceg János korábban elmondhatatlan, háborút követő viszontagságainak, sőt az egyenjogú anyanyelvhasználatot és egyenlő érvényesülést sürgető s ezért bebörtönzött Huszár Zoltán visszaemlékezéseinek. Megjelentette a korábban a Tito-ellenes kijelentése miatt nem kívánatos személynek számító B. Foky István írásait. S olyan dokumentumokat is közzé tett – immár 1996-ban –, mint amilyen a Vasa Čubrilović projektuma volt, amely – még a királyi Jugoszláviában született elképzelésként – a nemzeti kisebbségek genocídiumát irányozta elő. Emellett külön számot szentel a magyarok honfoglalásának.

A Híd természetszerűleg jelenteti meg a kitört délszláv polgárháború okozta testi-lelki nyomorúság irodalmi (főleg verses) kifejezését. Ez azonban nem jelent mértékvesztést. Utasi Csaba írja a Híd **Versek éve 1995** c. versgyűjteményéről: „költőink mai éneke természetesen korántsem csodálatos. De hiteles. A csodálatossághoz jóval kisebb tövisre volna szükség.” (H, 1995. 10-11. sz.)

Továbbá folytatásokban Brasnyó István két regényét is leközi a kilencvenes évek közepén, az egyik a szerzőnek a jugoszláv kommunistákkal való kapcsolatáról, a másik pedig a magyar honfoglalásról szól. Igaz, ez idő tájt ad helyt Gerold László és Utasi Csaba kritikáinak is, amelyek a Híd történetében példát-

lan terjedelemben és párját ritkító indulattal támadják Vajda Gábor tanulmányát, az első szabad szellemű vajdasági magyar irodalmi összefoglalót, szerzője huszonöt éves kritikus munkásságának összegezését (**A magyar irodalom története a Délvidéken Trianontól napjainkig**, Bp., 1995.)

Az elszigetelő öntetszelgés jegyében

Noha a fiatal tehetségek aligha bontakozhattak ki érdemben olyan alapítványok támogatásában, amelyek a kisebbségi élményeket eleve hajlamos voltak maradisággal vagy nacionalizmussal címkézve elutasítani, s az íróknak műveik szerbre fordíthatóságával, a többségi nyilvánosság előtti bemutathatóságával is bizonyítaniuk kellett, a Híd a legfiatalabbak, a Középiszólások Művészeti Vetélkedőjének versenyzőit veszi a szárnyai alá. Más szóval sem szellemben, sem biológiailag nem vállalja az érdemi fiatalítást. A hagyományos évi kitüntetésével a már idősebb, ötven év fölötti átlagos életkorú, „szocializmus” idején tekintélyre tett – leginkább azonos érdekszövetséghez tartozó – szerzők (Gerold László, Jung Károly, Kalapis Zoltán, Böndör Pál, Cs. Simon István, Bányai János, Németh István, Danyi Magdolna) akkor is többnyire jelentős műveit jutalmazza, ha közöttük elmélyedő megújulásról csak Jung, Németh és részben Danyi esetében beszélhetünk.

Jellemző módon csak két ízben tüntettek ki Híd-díjjal fiatalokat (Kontra Ferencet és Mészáros Zoltánt), akiknek két jóval idősebbel kellett osztozniuk a jutalmon. Míg azonban az egyik ezek közül Bányai János, a másik az a Vasagyi Mária, aki évtizedeken át a nemzeti (faji) témái miatt íróként csupán inkognitóban létezhetett. Az is sokat mondó, hogy Szabadkáról (az újvidékiek számító Danyit nem számítva) csupán egyetlen irodalmárt koszorúzott meg a Híd-díjat odaítélő bizottság, Gulyás Józsefet, akinek az év legjobb könyvének nyilvánított műve, miként már a címe (**Vers – 1980**) is, negyed évszázaddal korábbi ihletésre utal, és a fogyasztói „szocialista” társadalomról alkot ironikus-szatirikus képet. A nyolcvanas években legfeljebb az tűnhetett eretnekségnek a kötetben, hogy a költő néhányszor jelzi a nemzetiségek albérli szerepét.

A folyóirat (a nyolcvanas évekig visszamenőleg) a határon túli hasonló izlésűek szűkebb rétege számára készül, és semmiféle értelmiségi programot nem javasol. Annál inkább hozzájárul az öntetszelgés és az öndicséret Kárpát-medencében példátlan kultuszának kialakításához. Olykor számról számra főleg köszöntőkkel, nem ritkán ódai hangnemben, blokknyi terjedelemben ünneplik egymást azok, akiknek életkora kerek évszámhoz

érkezett. Cinikusan mellőzik a kérdést, mit igazolt az élet a törekvéseiből. Ha netalán a sikertelenségeket érintik, akkor a magyarázatot a kedvezőtlen, ellenséges körülményekben találják meg. Jellemző, hogy az elhunyt Varga Zoltánról, az egyik legkiemelkedőbb délvidéki íróról egyetlen (guyoros nyomatékú) írással emlékeznek meg.

Jugoszlávia 1999. március végétől bekövetkezett bombázását, majd pedig 2000 őszének „bársonyos” forradalmát követően valamelyest kinyílik a Híd szelme. Már 2000 januárjától a millennium jegyében szerkesztődik, s az első oldalon magyar történelmi vagy kultúrtörténeti kép található.

Brasnyó István indulatos nyíltsággal tiltakozhat – utólag: „kínos dolog volt / ahogy töprengtek dolgozataim fölött / és ezt nevezni hivatásnak / kétséges szar volt ez az egész / megtakaríthattam volna magamnak / ha (...) / valahol kialakítok / egy példátlan rejteket / s alkalomadtán onnan vetem / magam rájuk szellemi útonállóként / fittyet hányva az általuk / kidolgozott értékrendre / az értékes káderekre / a színekúrákra / amit politikai testületek szentesítettek / a sok nagypofájú élkommunistája / az ún. vörös banda” (**Újvidéki poétika.** H, 2000. 1-2. sz.)

Gerold László a Szenteleky Kornél Irodalmi Napokra készülve, a hajdani vezér érzelmi hullámhosszára illeszkedve óvatosan a résztvevők mellének szögezi a kérdést: „Mi lesz holnap?” (2000. 12. sz.) Az ankétra beérkezett válaszoknak sem a száma, sem pedig a színvonala nem méltó a nagy tekintélyű Híd hagyományaihoz. Három felelet bizonytalanok, síránkozó, ill. kitérő jellegű, négyen viszont versbe mekkülnek.

Ez azonban nem gátolja Bori Imrét, hogy – miként a kilencvenes évek elején, 2001 januárjában is fölkerő levelet intézzen az írókhoz, mondván: „elérkezett az idő újabb számadásra, hogy tisztában lássuk, a vajdasági magyarság valójában milyen lelki és létbeli állapotban van, hogyan látja létezésének mutatkozó távlatait – akár a sejtelmek vonatkozásaiban is.” (6. sz.) A néhány beérkezett és leközölt szövegben alig van új gondolat. A stratégiaépítésről senkinek sincs konkrét elképzelése. Jellemző, hogy pl. Losonczi Alpár csak általában beszél a Vajdaság kulturális identitáskialakításának nehézségeiről, s angol hivatkozásokkal kápráztatja el az olvasót, anélkül, hogy a sikeresnek tűnő „bársonyos” forradalom után végre le merné szögezni: jó értelemben vett nemzeti szellemi nevelés és az ennek megfelelő autonómia gondolatának az elfogadása az alapfeltétele a jelen és a jövő egészséges embere megteremtésének. (Vö. 6. sz.)

Bori Imre éppen azoknak (Gubás Jenő, Mirnics Károly, Vajda Gábor) a véleményét nem kérte ki, akik a Forum és a Magyar Tanszék munkatársaitól nagyobb

mértékben lévén függetlenek a domináns pozíciót elfoglaló VMSZ-től, élesebben és konstruktívabban nyilatkozhattak volna meg.

A bombázások idejének naplójegyzetei is napvilágot látnak. Harkai Vass Évának a háborús jegyzeteiben a Magyar Szó és a tévé háborús cenzúrájáról a többi között ez olvasható, az író újságírónak szegeződő kérdésére adott válaszként: „hadiállapot van, a cenzúra nagyítóval pásztázza a sorokat, be kell dobni a kötelező jelzőket, és semmi több. (...) Az Újvidéki televízió magyar nyelvű híradója – amíg a megszokott csatornán van vétel, nézem, utána nem nagyon keresgélem – felér egy tragikomikus színjátékkal: a bemondók zsinórban bakiznak, nyelvük szinte beletörik a kötelező jelzősorozatba.” (2000. 5. sz.)

Utasi Csaba kényszerhelyezete tudatában veti papírra az őt és a társait részben újra kompromittáló gondolatait. Az újvidéki értelmiségi nyíltan tulajdonság nélkülülinek, tömegembernek, megkettőzöttnek festi önmagát: „Se gyáva, bátor, se ostoba, se okos nem vagyok, s többet talán nem is tehetek, mint összebújni azokkal, akik számíthatás nélkül érzik, hogy a remény perspektivikusan is elveszett.” (...) „Kettősségemet mindvégig óvnom kell. Más út előttem nincs.” A „se gyáva” vallomástevő önironikusan bevallja: adott helyzetben a szovjet segítség is jól jönne: „Thürmer Gyula a Beli dvorban. Istenem! Pillanatnyilag ő a „jótévőnk”” (2001. 4. sz.) Az adott körülményei között elfogadhatnánk Utasi Csaba gondolatait – „Mindenekelőtt embernek kell lennünk, s csak aztán ennek vagy annak a nemzetnek a tagja” –, ha ez a tézis nem számított volna a csoportja számára azelőtt (sőt a bombázásokat követően is) sarkigazságnak; amikor tudni kellett volna: az ember és a magyar egymást föltételezik. Az eleve nemzetközinek nevelt ember több vonatkozásban is (tisztélet a kivételnek) leginkább (többszörre öntudatlan) szélhámossá fejlődik. Vagy pedig értéktudatában elbizonytalanodóvá, megvalósulásának puhatolása helyett az emberi kiteljesedés akadályaira figyelővé: „Orbán Viktor ismét azon inszisztál, hogy a vajdasági magyarságnak meg kell kapnia az autonómiát. Csakugyan nem látná, mi történik itt? (...) Amerika máris kedvezőtlenül ítéli meg Orbán Viktor követelését, hogy a NATO fegyveres erővel szavatolja a vajdasági magyar autonómiát.” (6. sz.) Emberileg nagyon is érthető Utasi Csaba szellemileg és lelkileg egyaránt egészségtelen beállítottsága, ha szem előtt tartjuk, hogy Bunyik Zoltán még 2004-ben is arról kénytelen beszámolni, hogy Újvidéken mielőtt elindult volna a hatvanéves Híd évfordulójának ünnepére, ismeretlen telefonáló életveszélyesen megfenyegette: a testi épsége bánja meg, ha nem marad ott-hon (2004. 8. sz.)

Hiába eleveníti föl tehát Bori Németh László emlékét az író születésének 100. évfordulóján öt oldalon, s hiába közöl egy Szabó Dezső- és egy Márai-cikket az iskola-, ill. nevelésügy kapcsán, újjászületésről ekkor sem beszélhetünk. Hiába intéz a főszerkesztő nyílt levelet az írókhoz Vörösmarty születésének 200. évfordulója alkalmából, a visszhangból mindössze 26 oldalra futotta, ami elenyésző az egy mást ünneplő vajdaságiak szövegeihez képest.

A pusztulás leplezése

Bori Imrének, a Híd főszerkesztőjének 2002 végén a Magyar Szónak adott nyilatkozata fölkelte az érdeklődést: vajon igaz-e az, amit az interjúban a címe, idézőjel nélkül emelve ki a nyilatkozó szavait, így hirdetett: **A Híd visszanyerte régi fényét** (XII. 29.). Bori nem árulja el, vajon a Híd mely szakaszát tartja „fényesnek”: a hajdanában populista mozgalom jegyében a szabadkai Népkörben indulót; a rövidesen a JKP igényeinek megfelelően osztályharc-szlogenek szerint radikalizálódót, majd a világháború után a diktatúra elvárásai szerint működőt; vagy a hatvanas években a magyarországi pártpolitikai dogmákat (Borival az élen) ellensúlyozót, jugoszláviai magyar (kultur)autonómiát, avantgárdot előtérbe állítót. A Híd 2002-es évfolyamának (csaknem 1500 oldalt számláló anyagának) tanúsága szerint – bizonyos távolságtartással – mindhárom érintett princípium jelen van a folyóiratban. A népi és nemzeti elemek (igaz, romantika nélkül), a jugoszlávosan kommunista nemzetköziség (jóllehet liberális színezettel) és a neopozitivisták működőpontúság (elsősorban a főszerkesztő ízlésének megfelelően).

Ekkoriban tehát a Híd reprezentatív, több szempontú igyekszik lenni, hogy elzárkózásával, egyoldalúságával ne adjon okot az elégedetlenségre. Meg azért is, mert a főszerkesztő hasonló helyzetben van, mint a Kalangyával bajlódó Szenteleky: nem ritkán azt is közli, amit nem tart igazán jónak, értékesnek. Az ok: a nyolcvanas években visszafejlődő nyelvi-irodalmi kultúrához képest is süllyedt a színvonal. Egyrészt azért, mert a korábban ismert nevek már évek óta elsősorban a határon túli folyóiratokban szerepelnek. Azután pedig amiatt, minthogy azok a jelentősebb magyarországi írók, akik annak idején büszkék voltak az újvidéki megjelenésükre (és az azzal járó esetenkénti mártíromságra), már nem látják annyira értelmét írásaik Szerbiában való publikálásának. S különben is csökkent az alkotásaik iránti szerkesztői igény, hiszen a „behozatal” fokozásával a Trianont követő évek gyarmati körülményeibe süllyedne vissza a vajdasági magyar irodalom.

Mindez azonban korántsem jelenti azt, mintha sorsdöntő változáson esett volna át a Híd folyóirat szerkesztéspolitikája. (Ez már csak azért sem lehetséges, mert a főszerkesztő – egy másik nyilatkozata szerint – lényegében helyesnek tartja azt a szerkesztéspolitikát, amelyet az első mandátuma kezdetétől (1985-től) alakított ki. A változás annyi, hogy a párt-diktatúrát, majd a szerb fasisztoid terrort követően (2000 óta) egyre inkább csak az öncenzúra, a beidegződött és megnyugtatóan sohasem megválaszolt kérdés határozza meg, hogy az ember a nemzeti lényétől mekkora távolságra teremheti meg a kultúráját.

A 2000-es évi Híd-számok hátlapján (az utolsó szám kivételével) a Delta bank reklámja látható, amely – mint Kis-Jugoszlávia térképe a nagyobb városok bejelölt pontjaival – nem hozható közvetlen összefüggésbe a folyóirat szellemiségével, de a testvériség-egység újabb példájával igen, hiszen egy szerbiai bank olyan kisebbségi magyar folyóiratot szponzorál, amely a polgárháború szerb bűncselekményeivel (is) leszámoló többségi író regényét is közli folytatásokban.

Ez ellen nem lenne kifogásunk, ha a támogatott Híd nem iparkodna az állam iránti lojalitását olyképpen is bizonyítani, hogy Vasa Pavković Szirmai-díjas szerb írónak azt a novelláját (2002. 1. sz.) közli, amely az elmúlt évtizedek (annak idején a többi között Herceg János, Szeli István és Gerold László által vehemensen kárhoztatott!) délszláv íróhagyományával ellentétben, most nem könnyűvérű cselédként, hanem védcencnek és feleségnek becézett tökéletesen működő nőstényként mutatja be a magyar nőt.

Az említett szerb író úgy Szirmai díjas, hogy egy kicsit karikírozza is ezt a tényt, meg magát a Szirmai-díjat is. A pozícionált délvidéki magyar irodalmárok ui. túlbizonyítanak. Azt a benyomást keltik, mintha úgy ismernék a szerb irodalmat, hogy időnként kiemelhetnek belőle egy-egy díjazásra érdemes író. E tetűknek akkor lenne értelme, ha olyan „kemény” értelmiségiek jutalmaztattak volna meg rendszeresen, akik a magyar kisebbségnek mint másodosztályú állampolgároknak a sorsát is bemutatták volna.

Akkor is szó lehetne valamiféle félpolgári testvériség-egységről, ha a Híd közleményei közül nem egy nem fitymálná a magyar nemzeti jelképek használatát.

A Híd azonban a maga módján fölverteződött az ezzel kapcsolatban lehetséges kritika ellen. Nem csupán Molter Károlynak a műhelyvallomását közli ui. még a januári számban a **Tibold Márton** c. regénye kapcsán, mely hangsúlyozza, hogy a két világháború közötti balkáni elnyomás közepette – német származása dacára – „Szinte új honfoglalás volt a helytállás az imént megszerzett magyar jelképek mellett...”,

hanem Németh Istvánnak a kommentárját is, amelyben e kitétel is szerepel: „...ha már nyolcvan évvel ezelőtt ilyen könyvet adhattunk volna az olvasó kezébe, ma egyenesebb derékkal járnánk szülőföldünkön.” Németh **Papírszeletek** címen gyakran közölt írásai egyébként egyedülálló módon jelzik a Hídban a tájhoz kötődöttségnek és az európai igényeknek az azonoságát.

A „másság” eszmecseréi helyett monológok

A Híd problémája egyértelmű: ahelyett, hogy az egymással gyakran ellentétes szemléletek a célszerű megoldás, kulturális közhaszon érdekében szembesülnének egymással, „okosan” párhuzamos monológoknak maradnak meg – a vidékiesen értelmezett másság elismerésének jegyében, a félreértett tolerancia gyakorlásaként.

Minthogy az ország (a többségiék mellett a magyar kisebbség is) a szocializmus romjain polgári társadalom megteremtésére kötelezte el magát, ezért természetes, hogy kellő elmélyültséggel és felelősségtudattal kellene megvizsgálni az elmúlt évtizedek írásban (és más jelrendszerekben) fennmaradt hagyományát: Mi az, ami – utólag visszatekintve – jó megoldásként, hasznosítható értéként – esetleg módosított formában – életben tartandó, s mit kellene mint zsákutcát, elkerülendő csapdát a tanulság okán tudatosítani s elutasítani. A Híd értekező prózája, sajnos, nem jutott el a fölismeréshez, hogy a viselt dolgok tisztázása nélkül normális fejlődésről, újjászületésről nem beszélhetünk.

Jó példa erre Bányai János **Közép-Európa peremvidéke** c. cikke, amely aligha véletlenül került a Híd 2002-es évfolyamának élére. Az esszé teljesen elvont, misztifikálja a kisebbségi kultúra kérdését. Néhányszor visszatérő vezérgondolata szerint a hasonlóság, nem pedig a különbözőség mértéke jelzi a peremkultúra sajátosságait, illetve a művelődési központtal szembeni hátrányait. Bányai ezzel azokra a közös vonásokra irányítja az olvasó figyelmét, amelyek az egyetemes magyar kultúrával (annak fonáságaival is) összekapcsolják a vajdasági magyar művelődést. Ha irodalmi értéktudatosításról van szó (Bányai Végel és Domonkos legismertebb két alkotását említi példaként), akkor is csupán félig igaz ez a tézis. Mert míg a nevezettek művei (félig vagy teljesen tudatos „magyartalanságukkal”) önértékek s a saját idejükben fölszabadítóan hathattak a Jugoszlávián túli magyar irodalomra is, addig a születésüket föltételező nyelvi közeg az elfejlődésnek egy meghatározott stádiumában volt. Olyan fokozódó különbözőségben, amely előbb elgondolkodtatta, majd növekvő kétségbeeséssel többletmunkára ösztönözte a sa-

kembereket. A rendszerváltás utáni magyar köznyelv katasztrófális, folyamatos romlásban levő állapota jelzi, hogy ezek az erőfeszítések lényegében meddők, vagyis Bányai pontatlanul fogalmaz: „A nyelvromlás folyamatai... nehezen szoríthatók vissza a nyelv művelés eszköztárával.” A vajdasági nyelvtörténet több évtizedes tapasztalata szerint ui. egyáltalán nem szoríthatók vissza a tudósok munkája által.

Bányai érthetően érzékenyen védekezik a több kultúrához a történelmi pillanat konjunktúrája szerinti váltakozó kapcsolódás „kurvasága” (Mészöly Miklós kifejezése) ellen. Pedig lényegében ezt az egyidejű többfelé kötődést nyugtázza még akkor is, ha a megnevezetlen „központ” fogalmán ekkoriban már Budapestet érti, míg a régebbi „jugoszláv kultúránk” helyett most már „többségi” és „idegen” elvárásokról beszél. Nem jut eszébe, hogy állításával ellentétben a „központ”-nak az a hibája, miszerint – a Horthy-éra erőszakosságával szembeni másik véglet közelében – túlságosan ráhagyja a „különbözőség” jogát a félig vagy már teljesen elkorcsosodott délvidéki magyar kisebbségre. A „központ” ezt rosszul teszi, mert a pusztulást pénzezi!

A következő félrevezető megállapítást is a félszegség íratja le az esszé szerzőjével: „...nem a hiánylistákról olvasható le a kisebbségi lét mint peremkultúra helyzete, hanem csupán a hasonlóan feltárható rejtőzöről.” Mert ez csupán a műalkotások születése szempontjából van így, vagyis az elmúlt évtizedekben is csak akkor keletkeztek kiemelkedő művek a Vajdaságban, ha az író az ország hivatalos avantgárdjához való simulás helyett eretnek módon a provincia mélységeiből hozott föl igazgyöngyöket. De vajon a „hasonlóan feltárható rejtőző”-e a délvidéki magyarság diszkriminált helyzete, pl. a diákokat szerb nacionalizmussal, felemás tudásanyaggal, rossz magyarnyelvűséggel mérgező tankönyvkiadás? A hasonlóság vagy a különbség ötlük-e a szemünkbe, ha Szabadkát (a szűkebb központjától eltekintve) több szempontból a közelében levő Szegeddel vetjük össze? Vagy ha egy magyarországi műszaki értelmiségi nyelvi kultúrájához mérjük valamely szabadkai magyar mérnök kifejezésbeli szenved(tet)éseit? Elmult az idő, amikor a vajdasági irodalmár arra spekulálhatott, hogy a kiküszöbölhetetlen hátrányait újszerű művekkel és eszmékkel legalább bizonyos vonatkozásban erénnyé váltsa át. Olyan előtérbe tolokodott, leplezhetetlen emberellenességről van szó, amelyet minél előbb – a Bányai által elutasított hiánylisták alapján – a nemzeti elnyomottság egészével együtt kellett volna megoldani. Különben az esszéista által fontosnak tartott párbeszéd csupán üres fecsegés.

A januári számban a fiataloknak se híre, se hama. A középnemzedékből mindössze hárman szerepelnek. A többi tíz vajdasági magyar szerző korosodó (az első Symposion-nemzedék, a Magyar Tanszék első generációjának tagja) vagy kifejezetten öreg. Ennek megfelelően a közölt anyag kultúr- illetve irodalomtörténeti jellegű. Benne szerencsére Hódi Sándor egy doktori értekezéshez fűződő reflexióiban öntudatlanul ellenpontozza Bányai előbb érintett hasonlóság-elméletét.

És – ugyancsak akaratlanul – Jódal Rózsa is ellenpontoz, akinek az **Araszolás** című novellája által legalább egy magyar szerzőjű, meghatározott világú szépirodalmi szöveg szerepel a januári Hídban. Az író azt teszi szóvá benne, amiről legfeljebb csak sutognak az emberek, mert „Az újságok természetesen hallgattak az esetről, jellemző!”. A Híd nem elemzi szociografikusan: mi van az ilyen esetek mögött. Kik félnek jobban: a rablók élve maradt áldozatai vagy pedig az úgyszintén a léte miatt aggódó sajtó?

Tisztázatlan múlt

A 2002-es évfolyam februári száma még inkább a múlt felé fordulás jegyében szerkesztődött. Még több az idős szerző s most a fiatalabbak is fokozottabban a múlt, legalábbis a közelmúlt, a háború felé fordulnak. Az sem világos, vajon a már évtizedek óta közismert (a Hídban más esetben is megjelentetett) Wolfgang Borchert szövegének közlése helyett miért nem olyan német írók fordításával bíztak meg műfordítókat, akiknek az élményvilága a németek hajdani kitelepítésével kapcsolatos, vagy legalábbis jóval frissebb a Borcherténál.

Persze, az önkritikától való tartózkodás, a túlzott óvatosság nem csupán a Híd folyóirat szerkesztőit jellemzi, hanem a szocializmus csúcsértelmiségének egészét is. Olyannyira, hogy a váratlan éles kritika – mint amilyenel Mirnics Károly illetve az említettek az Aracs folyóiratban – természetszerűleg vezetett dühkitöréshez Szeli Istvánnál. Pedig az ironia nyugalomával átitatott válasz helyénvalóbb lett volna, hiszen Mirnics nem az irodalom- és kultúrtörténet tudósa, vitatható tehát az Aracs folyóiratban megjelent írása, mely szerint Szeli dolgozta ki annak idején a jugoszláviai magyarok önállóságának elméletét, s csupán a gyakorlati végrehajtás fűződik Bori, illetve Bányai nevéhez. A valóságban ez inkább fordítva volt. Az elméletet – a hatvanas évek második felétől megjelenő írásai, könyvei, szövegválogatásai, egyéb kiadványai özönében – Bori képviselte. Szeli sokáig ígért társadalomontológiai kultúrtörténetének – előbb „szerbhorvátul”, aztán magyarul is – pusztán az alapvetése jelent meg, tehát ő inkább a gyakorlatot

képviselte. Ő volt az, aki a napi politikába beleilleszkedve, olykor dacolva is vele, kutatóintézetet alapított, amely – mindinkább, de főleg a tartomány viszonylagos önállóságát követően – a jugoszláviai magyarok politikailag leszűkített és ellenőrzött kulturális autonómiájának szellemében működött.

Vagyis Mirnics tézise pusztán az elmélet szónak ironikusabb (metonimikus) értelmében helytálló. Olyképpen, hogy az időnként az értelmes egyedekre is hallgató párt határozatait (jövőhagyásait) elméletalapozásoknak is tekinthetjük. Ehhez viszonyítva csupán behelyettesítés, ötletes, sokoldalú, az egyetemes magyar kultúrában egyedülálló érvényesítés az, ami Borinak a rengeteg írását jellemezte abban az időben. Ő tehát megérezte (olykor kényszerből meg is hallgatta), hogy az „elmélet” szerint mit szabad, s hatalmas anyagot kutatva föl, gyakorlattá transzformálta az akkor nem szigorú dogmát.

Szeli az említett válaszában hozzá nem méltó primér indulatoknak adja át magát, olyannyira, hogy Mirnics becsületsértésért akár be is pörölhetne volna az idős nyugalmazott akadémikust: „a beteges gyűlölet, a féktelen pusztító ösztön, az aberrált lelkiség, a megszállottság tünetegyüttesét” ugyanis bizonyítania kellene, nem ilyen megbélyegzés formájában dobálózni vele, ahogyan a kommunista diktatúra gonosz vezető funkcionáriusai tették.

Ez a tisztázatlanság további, személyeskedő szószaporítást szül. Bordás Győző vitája Hornyik Miklós ellen irányul (2002. 5. sz.). Bordás filológiai téved, amikor azt állítja, hogy Hornyik új könyvében, a **Határsértésben** „benne van az 1965-től, tehát az én középiskolás, s az ő egyetemista éveitől annak idején az Ifjúság (Képes Ifjúság) Ifjú műhelyében közölt zsengeitől mindaz, amit Hornyik még a **Szabálytalan napló** (1981) és a **Titokfejtők** (1988) kötetbe se vett föl.”

Nem kellene Bordásnak vitába bocsátkoznia, ha Szeli István a megtámadottságában (még februárban) földühödött lovaként nem igyekezett volna mentetetni a Mirnics által lekezelt Hungarológiai Intézetet, hanem azokat a vallomásokat módosítaná és bővítené ki, amelyeket még a nyolcvanas években Vékás János rögzített és jelentetett meg először a Létünkben, aztán pedig önálló könyv formájában. Rendkívül tanulságos lenne abban is elmélyednie utólag: vajon csupán nyelvi-stilisztikai eltérések vannak-e a két ki nyomtatott változat között, vagy az öncenzúra kényszeréből adódóak is, ahogyan Hornyik Miklós állította annak idején, s amit legújabban – Hornyiknak a legutóbbi könyvében újraközölt cikke alapján – Bordás Győző vitat el. Nem csupán a vallomástevő számára, de az újabb nemzedékek testi-lelki egészsége szempontjából is fontos lehet a tudatnak, az emlé-

kezetnek az ilyen kiszellőztetése. Annál is inkább, mert ha egybevetjük a két említett szöveget, akkor jelentős, nem pusztán kifejezésbeli különbségeket találunk közöttük. A második változatnál a többségi nemzet érzékenységének fokozottabb tisztelete szembeötlő.

Habár Pomogáts Bélának a transzilvánizmus időszerű vonatkozásait tudatosító tanulmánya rendkívül fontos (2002. 2. sz.), a délvidéki magyarok körülményei között könnyen félreérthető, s mi több, manipulálható is. Mert bármennyire fogynak az erdélyi magyarok is, az ő mind a mai napig eleven hagyományukhoz nem mérhetők a Vajdaság irattáraiban föl-kutatatható, máris hatalmas papírmennyiségű művelődési emlékek. A régiójuk értékeinek tudatosítását, érvényesítését illetően tehát nekik sokkal könnyebb dolguk van. A romániai magyarok már rendelkeznek azzal, amit a politika segítségével csupán fölkarolni, jogaiba helyezni kellene. S az értékeiből sok mindent megmutat a Duna Televízió, amelyeket értetlenül vagy irigykedve tagadhatunk, mint Végel László teszi **Az anyaország és a vadhajítások** c. esszéjében (7. sz.)

Látszatok nyugtázása temetőközelben

A 2002. évfolyam 3. számában kiteljesedik a múlt dominanciája. Először az elhunyt Romhányi Ibire, a kiváló színművésznőre emlékeznek – hárman. Továbbá Vujicsics D. Sztojánra, méltatásban és versben. Halottat s egyben önmagunkat sirató Bordás Győző Pechán József festő földi maradványainak áthelyezéséről (és Szirmai Károly sírjának meggyalázásáról) szóló cikke is, a hamu és csontkupac valamint a síremlék képének kíséretében.

A 4. számot Bori és méltatója, Németh G. Béla akadémiai beszélye vezeti be. Fönntartással kell fogadnunk Németh G. Bélának, a kiváló irodalomtudósnak a Bori Imre akadémiai székfoglaló előadása előtt Budapesten elhangzott bevezető gondolatait. Németh G., a hajdani újvidéki kellemes fogadtatására, az akkori szellemi légkörünkre emlékezve, nosztalgától átítatott hangnemben jelenti ki, hogy Borinak „úgy sikerült a »Vajdaság« élő irodalmát is hallgatóinak átadnia, hogy nem következett be egy értékrendi provincializmus, illetőleg dogmatizmus. Viszont felerősödött az irodalom nemzeti, nyelvi, humánus megtartó funkcionalizmusának tudata, amely segítette a kritikai szigort és a kitekintő összehasonlítást.” Ez még a hatvanas évek második felében s a hetvenes évek legelején sem volt egészen így, később, a törvényerőre lépett formalizmus korában még kevésbé. Hogy Németh G. Béla mennyire nem ismeri a Délvidéket, az főleg ebből a megállapításából tűnik ki egyértelműen: „...valami olyat látunk itt, mint mondjuk a két-nyelvű Belgiumban: a hivatalos francia nyelv mellett

virágzik a flamand nyelvű irodalom és tudomány.” Vajon vannak-e tabutémái a belgiumi flamand tudománynak? Mindenesetre a hivatalos jugoszláviai magyar kultúra kutatását 2000 októbere óta is korlátozzák a tiltások, ami a Hídon is látszik.

Hogy azonban Boriban az önkritika szelleme is működik olykor, az abból is látszik, hogy az akadémiai előadásából – miként már részben a monográfiájából is – hiányzanak a Szenteleky-opusszal kapcsolatos korábbi előítéletei. Lemond az izmosos címkézésről. Kár viszont, hogy a másik véglethez közelítve nem minősíti a későbbi vezér írói önkeresésének stílusát, s így nem érzékelteti kellő élességgel, hogy – látszólag az egészségének rovására – miért és hogyan változott át a világpolgár magyarságvédő szerkesztővé, s hogy személyesen – lelkiileg – mit nyert azzal. Ennek dacára a többek által éltetett mitikus dimenziók mögött Bori mégis jó érzékkel tapintja ki az embert. S ami különösen fontos: az **Isola Bella** c. regényben és az elbeszélésekben kifejeződő kisebbségvédő törekvés megnevezése által Bori hiteles képet fest a délvidéki irodalom alapítójáról.

Mindazonáltal még mindig szarvashibája a Hídnak (s általában a vele kapcsolatban levő kultúrpolitikusoknak, íróknak és tudósoknak), hogy az évi szivácsi koszorúzáson s egyéb megemlékezéseken túl kevés közük van a hajdani vezér szelleméhez. Hiába szerepel a Híd fedőlapján az irodalmon és a művészetten kívül a társadalomtudomány mint a folyóirat tematikáját jelző fogalom, a jelen délvidéki magyar emberének megismerése, valóságának föltárása, jövőjének fölvezetése nem szerepel a 2002-es év anyagában. A társadalomtudományt a néprajz (az etnológia), a régebbi történelem és tájtörténet, a művelődéstörténet, valamint az ugyancsak távolabbi múlt szociográfiája helyettesíti. (Kb. úgy, mint a Létünk c. folyóiratban, amely csupán a szépirodalom mellőzésében különbözik a Hídtól.)

A 4. számban a Délvidék nagy csatornaépítőjére, Kiss Józsefre Bordás Győző emlékezik, s ahogy a képen is látszik, ismét temetőközelben. Azután egy részlet következik Majtényi csatornaregényéből. De most nem az utólag politikai okokból „szocialistává” kényszerített **Élő vízből**, hanem a **Császár csatornája** c. eredeti változatból. Miért került sor erre a fordulatra, hiszen ez nem következhet értelemszerűen Bori eddigi irodalomtörténeteiből?

Az sem világos, mi értelme van az egyébként nagy jelentőségű Csuka Zoltán Todor Manojlovičhoz írt öt levele közlésének a Híd folyóiratban. Annál is inkább, mert a becskereki Ady-rajongó szerb költő már a februári számban is jelen volt, s a júliusiban is – immár harmadszor – föltűnik. Csukáról viszont a születésének 100. évfordulóján már megemlékeztek az előző

évben – Bori Imre és Mladen Leskovac két és fél-három évtizeddel korábban (!) íródott szövegei által (2001. 9. sz.).

Geroldnak a Híd-díja átvételekor mondott szavai szintén kommentárra szorulnak. Képzletben a Delta bank és Kis Jugoszlávia térképe tűnhet föl előttünk a színházkritikus mögött, amikor, legbelül érezve, hogy Tomán Lászlónak van igaza, amikor egy nem létező irodalom adattárának minősítette az – egyébként igen jelentős – **Jugoszláviai magyar irodalmi lexikont** (Aracs, 2001. 1. sz.), melynek szerzője abba a helyzetbe került, amit a pszichológusok *átvetítésnek* mondanak. Gerold ui. nem veszi észre, hogy önmagáról beszél, amikor kijelenti: manapság „afféle mások hátán való felkapaszkodási kórról van szó.” Ez a kór azóta szedi áldozatait, amióta a hajdani Kommunista Szövetség kultúrpolitikájának kiszolgálása nemzedékek kultúráját meghatározó funkcióba ültette a magát – jugoszláv mintára – mindinkább emberfeletti embernek képzelő vajdasági magyar csúcsértelmezést.

Az összefüggések megkerülése

A 2002. évi Híd májusi számának felét egy népi mesemondónak (miként nem kevés a folyóirat által közölt publikációk közül, ugyancsak a Hungarológiai Közleményekbe való) szövegei s ezek gondozóinak kommentárjai töltik ki. Fodor Erzsébet meséi fonetikusán, látszólag beszédhűen kerültek a Hídba. Egy-két szakemberen kívül aligha lesz kedve valakinek végigolvasni ezt a tájszólásos és terjedelmes szöveget. A virtuális olvasóknak egyébként is nagyobb szükségük van a magyar helyesírás szabályai szerinti olvasmányra, mint az ilyenre, amelyben akkor is megváltoztatták a hang jelölését, ha annak ejtése azonos a köznyelvi hangzásával. A tetejében nem magnóról készült a szöveg, hanem a mesemondó írásos rögzítése alapján. Így viszont egy kicsit népieskedő (a Híd nem egy szerzője által más vonatkozásban kárhozott populista) ízüik van e meséknek.

A szóban forgó évfolyam egyik legjobb tanulmánya, melynek a kolozsvári Egyed Péter a szerzője (4. sz.). Az igazság érvényesítését a másik személyének tiszteletével hozza összefüggésbe a filozófus. De nehogy a szolgálalkúek igazolva érezzék magukat, Egyed kijelenti: „Nem lehetünk – nemcsak személyünkben, hanem általában – türelmesek azokkal az erőkkal szemben, amelyek életünket, szabadságunkat, biztonságunkat, méltóságunkat, tulajdonunkat, embertársainkat veszélyeztetik.”

Németh István viszont jó érzéssel abba avatkozik bele, amiről az irodalomtudósok hallgatnak. A „papírszeleteiben” a nagy magyar költőknek (Juhász Gyula-

lának és Szabó Lőrincnek) a trianoni nemzeti tragédia döbbenetében írt versei „összes” vagy „összegyűjtött” művekből való kihagyását teszi szóvá. Tudva azt, hogy elsősorban a kisebbségi sorsba soroltakat érdekelheti a nagy költők (nemcsak a nevezettek) pályájának ezek az eltitkolt vonatkozásai. Nem irredenta spekulációk okán, hanem az egészséges nemzeti önismeret, az önterápia céljából.

Hózsá Éva nem lett volna intoleráns Bori Imre személyiségét illetően, ha az utóbbi **Délvidéki olvasókönyv** c. művét ismertette a szerző korábbi hasonló jellegű műveivel összefüggésben mutatta volna be a szóban forgó könyvet.

Ez azonban nem zárja ki azt, hogy legalább felemás formában nem kap helyet az önkritika ebben a folyóiratszámában. Jó példa erre Bence Erika Polyvás József könyvéről írt recenziója. Miközben alaposan megbírálja a hajdani főszerkesztő háborús naplóját, megszalad a nyelve: „Olvasóként... döbbenetesen szembesültem e sorsmintákkal, hiszen téveszméimről rántották le a leplet. Milyen hülyeség volt pl. azt hinni, hogy a »többszörösen kisebbségi« (tehát a több különböző nemzeti hagyományt magába olvasztó) családok a másság többszörös védőpajzsát állítják a nemzeti önazonosság-vesztés jelenségével szembe.” De az örömről elillan, amikor megkülönbözteti egyfelől Polyvás „aktuálpolitikai (ezért romló időszerűségű) nézet”-ét, „az adott léthelyzet indukálta populista vélemény”-ét, másfelől pedig az újságíróról az előbbieket helyett számon kért „szépírói látásmód”-ot. Közvetve – jóindulattal – a külön-vajdasági esztétika számon tartásából való kimaradásért sajnálja Polyvást. Mint ha a konkrét emberi magatartás a délvidéki nyomorúságos körülmények között nem lenne sokkal fontosabb a nagyképű esztétizálásnál, az utókor emlékeztetere való „alkotói” spekulációnál! Ebben az esetben, persze, újságírói attitűdről van szó, amely nem biztos, hogy populista (azaz népi), vagy ha az is, nem biztos, hogy hiteltelen. A hitelesebb kritikához ezt kellett volna megvizsgálnia Bence Erikának!

Másik ehhez hasonló tévedése is van. Ahelyett, hogy érdemben értékelné a szabadkai Életjel Könyvkiadó **Krumpli Karcsi és társai** c. kiadványát (a Fehér Ferenc költői pályájának átértékeléséhez kulcsot nyújtó zseniket), a mű gondozóját, a nyugdíjasként is példamutató lelkiismeretességgel működő, megbízható nyelvérzékű Gubás Ágotát pellengérezzi ki (11-12. sz.), vagy olyan szorgalmas és jó szándékú amatőrön vereti el a port, mint amilyen Szabó István, a szabadkai Népkör nyugalmazott aktivistája, a kultúránkat sok diáknemzedékkel megszerettető magyartanár, aki a saját pénzén (!) jelenteti meg a szerény füzetét (7. sz.).

A kettős mérce Harkai Vass Éva kritikusi tevékenységén is érezhető. Az újvidéki szépírókat, kritiku-

sokat (a munkatársait) vagy feddhetetleneknek látja az alkotói tevékenységükben, vagy pedig legfeljebb érinti s megbocsátja a hibáikat. Érthető (mert jogos is), miért talál csupán dicsérni valót Jung Károly vagy Bön-dör Pál versesköteteiben, viszont az már kevésbé fogadható el, hogy túl szigorúan s lényegében elmarasztalva említi a költőként sokáig hallgató, a kilencven-es években újra megszólaló, nemzeti létét elfogulatlanul mérlegelő Varga Sándort (2003. 7-8. sz.). A (poszt)modern zagyaság ui. olykor megbocsátható, az érzelmesség – sohasem. S a költőként is megszólaló színházi rendező Weiss (Koncz) István iránt is tanúsíthatott volna némi megértést Harkai Vass Éva (2001. 7-8. sz.), ha már Gerold László irodalmi lexikonjáról csak problémafölvetést elkerülő (!?), részleteket nem vitató, feladat kijelölést nélkülöző, lelkesítő szavai voltak, méghozzá a kritikagyűjteménye (**Tolsz-toj és Kierkegaard Berlinben**, Újvidék, 2007) kötetkezdő írásában.

Még a kilencven-es évek elején Jung Károly mutatott a költői és tudói rangjához nem méltó rossz példát a fiatalabbaknak a Szöllősy Vágó László ellen a **Petőfi a déli végeken** c. könyve kapcsán intézett ki-rohanásában (1993- 1-2. sz.). Ekkor már groteszk hatású az Új Symposion esetenkénti, jugoszláv önigazolászó kegyetlenkedéseire emlékeztető gögös lekezelés.

Pártos illúzióélesztés

A 2002-es évfolyam májusi számában a középiskolások műfordítói vetélkedőjének anyagából közölt három művel kapcsolatban okvetlenül föl kellett volna tüntetni, hogy vajon mely nyelv(ek)ből készültek a fordítások. S magának a vetélkedőnek az anyagát is elemezni illett volna. Vajon arra a helyre kerültek-e a szerb nyelvű művek, amelyek kb. megilletik őket, vagy még mindig kulcsszerűen előnyben részesítik a többségi nyelvről fordított műveket? Egyébként a három szerző közül az egyik Milorad Pavić, az ismert ultranacionalista író, a másik a kevésbé ismert Stanisav-ljev Olivera, aki a balkáni gyerekek vigaszaként azt sugallja, hogy a szerelem koldusai Párizsban boldogtalanok.

A Híd júniusi számának már a fedőlapja elárulja: az ideológiákat látszólag elutasítók milyen ravaszul csempészik be az olvasó tudatába az érdekeiknek megfelelő politikát. Orbán Ottó kiváló budapesti magyar költő elhunytá alkalmából két nagyszerű – a Holmiból átvett – versszak kerül a folyóirat élére. Mi rossz lehet a jóban? Az, hogy ez a vers ilyenformán emeltetett ki. A betegségét éveken húzó költő ugyanis az első versszakban a halálfélelmet, a megsemmisülés-közelséget a háború szókinccsével metaforizálja. Ezt

az adott összefüggésben nekünk úgy kell értenünk, hogy a budapesti embernek – miként mindenkinek – szintén „megvan a maga baja”, ahogyan közhelyesen szokás mondani. Nem is lenne ez probléma, ha minden felelős ember a szellemi-lelki izomzatát megfeszítve azt tenné, amit a lelkiismerete diktál, s jól esne neki az érintett versszak viszonylagos-közvetett nyugtatása. A Híd esetében azonban ilyen formában is a status quo nyugtázásáról van szó. Arról, hogy a magyarok között is a nemzetiségi kisebbségnél egy számosabb, még jobban szenvedő kisebbség is létezik: a betegek közössége. Csakhogy a közismert tények szerint a Délvidéken (kimutatások szerint főleg a magyaroknál) a testi betegek is túlreprezentáltak.

P. Nagy István is azt beszéli el közvetve, hogy ne nagyon irigykedjenek az otthon maradtak, hiszen náluk odaát szintén van elég baj.

A Híd júliusi számában Végel László **Az anyaország és a vadhajítások** c. esszéjében nem titkolja, melyik magyarországi párt programja áll közel az érdekeihez. Ennek dacára sok figyelemre méltót mond azal kapcsolatosan, hogy határon innen és túl a pártterdekek háttérbe szorították a kisebbségi sorsban élő magyar embernek és kultúrájának ügyét. Valóban voltak a bukása következtében pánikba eső Orbán-kormányának populista vadhajításai, ami azonban nem feledtetheti el azt a tényt, miszerint az elmúlt nyolcvan év alatt ez a minisztérium, ha annak idején elmulasztotta is a kettős állampolgárság ügyének szorgalmazását, többet tett a külföldre szorult magyarokért, mint a többi együttvéve. Anélkül, hogy – Végel állításával ellentétben – úgy találta volna, miszerint a kisebbségi embernek „meg kell szabadulni kultúrája egy részétől, hogy a kanonizált nemzetfogalomnak eleget tegyen.” Aminek következtében „kulturálisan elidegenül saját valóságától, nem képes többé tevékenyen, teljes emberként részt venni az emancipációs polgári folyamatban”. De vajon van-e a Vajdaságban olyan magyar ember, aki, ha nem sulykolják bele a magyar „kanonizált nemzetfogalmat”, nem idegenül el a saját valóságától, hanem „teljes ember”-ként állja meg helyét a polgári demokrácia barikádján? Hamis e föltevés ott, ahol az emberek többnyire sem a saját anyanyelvüket, sem pedig az állam nyelvét nem beszélik tisztességesen, s ezért (egyéb okok mellett) túl óvatosak, gátlásosak, nem ritkán lelki betegek. (Ezzel kapcsolatban Hódi Sándornak a januári számban közölt **Önazonosságunk útvesztői** c. tanulmányt ajánlható az esszéista figyelmébe.)

Végel szemléletével ellentétben a valóság az, hogy a „központnak” (a magyar fővárosnak) nem hogy nincs megértése a kisebbségi kultúra iránt, hanem eltúlozza a toleranciát, s szemet huny a vajdasági elferdülések előtt, annál is inkább, mert a Bányai- és Végel-féle re-

prezentatív kisebbségi értelmiségi vélemény lényegében megegyezik a problémákat többnyire elkendőző vajdasági magyar, látszólag az itteni magyarság többségének igényeit megtestesítő (VMSZ-es) pártmagatartással.

A kritikai rovat vezetője, Gerold László figyelme elcsúszkál e kérdések fölött, s az új Nemzeti Színházban elsőként (márciusban) bemutatott színművet, **Az ember tragédiáját** csak a (júniusi) számban méltatja, tehát azután, hogy a Fidesz a választásokon vereséget szenvedett. Az embert elkápráztató, ötlet-halmozó művészet valóban nem lehet hiteles, a műegység, az alkotói (rendezői) határozottság kétségtelenül fontos értékek, s az is csak fenntartással fogadható, ha egy bármennyire is intelligens, de mégis csak a saját szakmájában otthonos kormányfővel íratnak előszót a bemutatót népszerűsítő kiadványhoz. Akkor is (vagy főleg akkor?), ha a választási kampány részeként kezelt színházi előadásnak tartalmilag nincs köze a pártpropagandához. Ennek dacára méltánytalannak, sőt jogtalanoknak tűnik Gerold kéjesen önismétlő elmarasztalása. Nem azért, mert a színházkritikus tévén nézte az előadást, hanem amiatt, mivel a cikkének olvasás közben képtelenek vagyunk szabadulni a Delta bank térképének látványától...

S más okból is megbotránkoztató a szóban forgó egyoldalú színházkritika. Részint azért, mert maga Gerold is kénytelen elismerni, hogy Madách művével – főleg régebben – más rendezők sem igen tudtak megbirkózni. De amiatt is, minthogy a Forum és a Híd produkciója a múltban s részben a jelenben is, főleg olyan utómodern művekre épül, amelyek darabossága, szervetlensége legalább annyira szembeötlő, mint Szikora rendező művéé. És a kritikus mégsem veszte ki őket. Ahogyan az Újvidéki Színház által bemutatott Brecht-darabot sem (3. sz.). Mi több, ebben a kritikájában azt a lehetőséget is fölvetette, hogy netalán saját magában lehet a hiba.

Gerold László másik két színházi esemény kapcsán is gátlástalanul mondja a magáét (10. sz.), nem idegeskedve, hogy egy, a régebbi évtizedekben formálódott ízlésű, időszedő ember megfigyelései ilyenformán aligha lehetnek hasznosak a színházkultúra átalakítása, jó értelemben vett nevelő funkciójának kifejlesztése szempontjából. Így aztán Gerold **Pácsról** szóló ismertetőjének nagyobb része Hamvas Béla **Karnevál** c. regényével kapcsolatos idézetes, hivatkozás, egyszóval csapongás. Ugyanakkor a Tanyaszínház **János vitézének** meg kellett kapnia a magáét. Nem közvetlenül a műválasztás miatt, hanem a rendező „megilletődött”-sége ürügyén s az akusztikai viszonyok miatt is.

De akkor sem emelkedett Gerold László a konstruktív színházkritikus feladatának magaslatára,

amikor Gobby Fehér könnyű műfajú művét a kissé olcsó népszerűsége ürügyén, a közönség viharos ünneplésén ámulva marasztalta el (4. sz.), vagy amikor Végel László **Juditjának** színpadi földolgozásáról írva – a kifogásai hangsúlyozása mellett – a politizálást, a többértelműséget és a közönségriasztó magarsórtúságot is megbocsátja (11-12. sz.). Eszébe sem jut olyan drámák bemutatásának a javasolása, amelyekről egyszerre „több bőr húzható le”. Amelyek tehát amellett, hogy (lehetőleg a szó katartikus értelmében) esztétikailag jelentősek, (társadalmi, történelmi, nemzeti, pszichológiai stb.) emberismeret szempontjából is sokat adnak.

S az sem világos, vajon miért éppen egy Molnár Ferencről szóló monográfiát ismertetett Gerold László még a januári számban. Nem annyira jelentős a délvidékiek számára ezekben az években Molnár, hogy vele kapcsolatban szakmai kérdésekben mélyedjen el a kritikus.

Az „arisztokratikus” örökség terhével

A Híd vidékies befogadói arisztokratizmusa lényegében változatlan. Különbözik nem közölné hosszú, nyelvileg gyakran szürke s olykor a szakmaisággal is nagyképszerűsködő ismertetőket olyan (főleg utómodern) magyarországi írók műveiről, amelyek a Délvidéken politikai és anyagi okokból hozzáférhetetlenek, de ha nem volnának azok, akkor sem lenne sok haszna belőlük a vajdasági embernek, mert többnyire közömbösek a nemzeti-kulturális önteremtés kérdései iránt.

Magától értődő, hogy a magyar könyvek vajdasági helyzetét fölmerve (a Létünk persze ez idő tájt csak a magyarországi könyvkiadás és az olvasók nem épp kedvező viszonyáról közöl tanulmányt) a teljesen szabad kiadvány-behozatalt kellene sürgetnie a Hídnak. De a kisebb gondja is nagyobb ennél, hisz a túlnyomó részben idősebb generációhoz tartozó munkatársai érthetően nosztalgiát éreznek Nagy–Jugoszlávia iránt, s mint szerkesztők és munkatársak nem alkalmazkodnak alkotó módon az újabb idők szelleméhez. Nincs értelme ti. zágrábi (vagy szlovén) írókat pusztán azért közölni, mert délszlávok, amikor ehelyett a bunyevác és a horvát kultúra (történelmi és jelenkori, magyarokkal is összefüggő) kérdéseit, a vajdasági régió egyik feladatkörét kellene a délvidéki magyar írástudóknak is megvizsgálni.

A Híd folyóirat tekintélyőrző tartózkodása a többi között abban is tükröződik, hogy a Kossuth-számában (2002. 8-9.) sok érdekes és kevésbé érdekes vonatkozásról esik szó a forradalmár évfordulója kapcsán, csak arról nem, vajon a jugoszláviai magyar kultúra (irodalom) hogyan viszonyult Kossuth alakjához

az elmúlt évtizedekben, s hogy mennyi az igazság és előítélet a délszláv értékelésben. Pedig önismereti szempontból ennek a kérdésnek a megvilágítása alapvető fontosságú. Hasonló a problémája a Rákóczi-számnak (2003. 10.), amely azért – aligha függetlenül Ózer Ágnes már évek óta folyó történelmi kutatásaitól – nemzetismereti szempontból igen hasznos szövegeket tartalmaz.

A Híd mint szellemileg irányadó, központi folyóirat a fennmaradása, anyagi biztonsága érdekében nem szembesülhet a Délvidék magyarságának hosszú távú, kulturális-egzisztenciális megsemmisülése tényeivel. Erre az októberi számban mindenképp az a bizonyosság, hogy csak Brasnyó István alkalmi versével emlékezhet meg az 1956-os magyar forradalomról. Hogy miképpen befolyásol(hat)ta (volna) ez az esemény a Jugoszláviában élő magyarság életét és kultúráját, arról bölcsen hallgat.

A Híd a korábbi évtizedek magyarság- és emberiségrontó eseményeinek föltárását illetően a passzív nyitottság stratégiáját vállalja. Nem áll ellen a lelkiismereti rohamoknak, ha azok nincsenek összefüggésben a legfelelősebbek viselt dolgaival. Ezért nyilván kapóra jött számára az egyéni emlékidézésnek, indulatos (ön)leszámolásnak az a formája, amelyet Mérey Katalin eléggé nem dicsérhető írásai tárnak elénk.

Kerülgetés

Ha a magyarság ellen elkövetett és folyamatosan gyakorolt holokauszt tényeinek föltárásában és megszüntetésében nincs koncepciója a Hídnek, akkor hogyan lenne annak fölmérésében, hogy miben-miként vétkeztek az őseink – óriási többségükben öntudatlanul – a zsidók ellen? Nyilván e tanácstalansága motiválhatta a 2002. évi Hídat egy zsidó tárgyú és egy jiddis szellemű szöveg közlésében. Az előbbit Judita Šalgotól (3. sz.), az utóbbit Vasagy Máriaától (7. sz.). Ehhez még hozzáteendő, hogy a 11-12. Híd-szám – a regényrészlettel és az elemzéssel – Kertész Imre számunkra nagy örömet jelentő s egyben igencsak elgondolkodtató óriási sikeréről érdemben emlékezik meg. Nem ünneprontó, de a tárgyilagossága mintha azt sejtetné, hogy az élő magyar írók között is vannak néhányan, akik legalább olyan jogon részesülhettek volna ebben a legnagyobb irodalmi kitüntetésben, mint Kertész Imre. Azért biztos, ami biztos: Schein Gábor **Mordecháj könyvéről** is van egy ismertető ebben a Híd-számban... Meg aztán a Krónika c. rovat szerint Kertész-konferencia is tartatott Újvidéken még novemberben.

Ellensúlyt itt csupán a másik véglet túlhangsúlyozásával lehet képezni. Ezért érthető, hogy a 11-12.

számnak több mint az ötöd része – 42 oldal – a folklórral, illetve a magyar nép kultúrájával foglalkozik. További 23 oldalt a középiskolásoknak a témában és szellemben lehatárolt Illyés-elemzéseik töltik ki. Mi több, ez utóbbiak állnak e Híd-szám élén! Nem rossz, hogy a főszerkesztő Illyés-vers elemzésére kérte föl a vajdasági gimnazistákat, hiszen e gesztus elsősorban a korábban a nagy írótól (nem utolsósorban Bori közreműködésével) elriasztott magyartanárokat bátorítja. Csakhogy a fölkínált műelemzés által az irodalomesztétikai gyönyörűség odújába csábítja az ifjúságot, ahonnan nem látszik az a magaslati pont, amelyről Illyés évtizedeken át a vajdaságiakat is figyelte. Tehát szellemileg tágasabb égboltú, több dimenziójú verset kellett volna kiválasztani! Az adott délvidéki körülmények között ui. az irodalmi mű megismer(tet)ő funkciója olyan fontos, mint az újat teremtő vonatkozása.

A Híd sokszor azt a benyomást kelti, mintha a szerkesztésének alapvető célja a mellébeszél(tet)és, ill. – toposszal – a tűzoltás. Mi más lenne, ha Gál Lászlóra emlékezve, a folyóirat, ahelyett hogy korábban közölhetetlen vagy föltár(hat)atlan vonatkozásokat tenne közzé az íróról, megelégszik Kalapis Zoltán szórakoztató emlékidézésével és Pap József alkalomhoz illő versének közlésével.

A Híd közvetve sem szívesen szembesül a jelenével. Ez pl. Szeli Istvánnak, a nyugalmazott professzornak Németh István **Lélekvesztőn** c. könyvéről írt ismertetőjéből is (2002. 7. sz.) kitűnik. Ennek a négyoldalnyi szövegnek a fele (Conan Doyle, Agatha Christie, Babits Mihály, Koncz István és Herceg János, valamint Bizánc és Róma nem egészen odaváló emlegetése mellett), Guelmino Sándor „apokaliptikus verslátomásá”-ról szól, hogy az így teremtett párhuzam a háború okozta trauma általánosságában oldja föl a Szeli által konkrétan nem érintett Németh István-i konkrétumokat, a mindennapi élet kulturális romjait. Ha tehát a jegyzetíróban sem mindig lobog a hajdani kemény társadalomkritika változtatást melegítő lángja, akkor a méltatójában teljesen kihuny.

A Híd és a Létünk, a két újvidéki és ma is az egész vajdasági kultúrára nézve reprezentatívnek tartott folyóirat szerkesztéspolitikája között nincs lényeges különbség. A 2001. évi Létünk is közölt írásokat Szentkuthy Miklós és Gion Nándor munkássága kapcsán. Csak éppen vers, novella, dráma vagy regényrészlet nem található benne. S ugyanakkor a Híd a Létünk területét is fölvállalja, hogy a civilizációs alapkövetelménynek, a tisztázásnak, az összefüggés-kutatásnak, a minél több vonatkozással számoló méltatásnak ne kelljen eleget tennie.

Ugyanakkor ígéretes Végel László cikkben való tiltakozása (2001. 7-8. sz.) a belgrádi televízió ultra-

nacionalista, faji alapon uszító megnyilvánulásával szemben.

Jellemző, hogy a reális kisebbségi szükségletek kielégítését mérlegelő, fehér hollónak számító tanulmány nem a Híd törzsgárdája tollából, hanem erdélyi szerzőtől származik (Demeter M. Attila: **A kisebbségi önkormányzat eszméje**, 2003. 6. sz.)

Bori Imre halála véget vetett a Híd életproblémák irányában való felemás kinyílásának. Gerold László főszerkesztői tevékenysége során a folyóirat ismét szívesebben foglalkozik más nemzetek vagy nemzetrészek gondjaival, kultúrájával, irodalmával, mint azéval, amelynek a létét köszönheti. A Tartományi Oktatási és Művelődési Titkárság, az NKA és az Illyés Közalapítvány támogatásában megjelenő folyóirat elsősorban a nyitottságát igyekszik bizonyítani. Ezt számos esetben szélsőséges formában teszi. Az ötvenes évek beolvasztó politikát szorgalmazó kommunista Hídjára emlékeztet akkor, amikor magyar költők verseit (elsősorban József Attila szövegeit) szerb fordításban (néhol magyar fordító átültetéseként!) is közli, azt akarván ezzel bizonyítani, hogy egyrészt a többségiek részéről is van érdeklődés a kisebbségiek irodalma iránt, másrészt pedig a Híd – a hagyományainak megfelelően – nem zárkózik egynyelvűségbe. Azt már nem tartja fontosnak, miszerint több fordítás sok évvel ezelőtt született, s ma is elsősorban a hatalmi érdekeknek, nem pedig az esztétikai-kulturális értékeknek megfelelően látják el munkával a műfordítókat.

Az inkább csak a külsejében megújult Hídnek két erénye domborodik ki egy-egy pillanatra. Az egyik a színházkritika (Gerold László) értelemközpontúsága, mely (a korábbiakban jelzett előítéletei mellett) nem utasítja el a színpadi képekben való gondolkodást, ám alapgondolat, belső logika nélkül a kiváló színészi alakítások és a szellemes részletek dacára is legfeljebb félsikerűnek tartja az olyan előadást, mint amilyen pl. a Verebes Ernő **Teremtőhadjárat** c. drámájából készült (2005. 3. sz.). A másik erény a vajdasági magyar pártpolitika – igaz, főleg Losonczi Alpárnak köszönhetően, egészen elvont, s elvétve konkrét – bírálatát jelenti. Az egyféleképpen való gondolkodást és viselkedést kifogásolja ezzel a Híd, miközben saját maga is rabja marad a látszólag elutasított magatartásnak. Mert amikor Szerbhorváth György fanyalagva, sőt megrovóan (mint fölösleges, sőt káros gyűjteményt) ismerteti a Burány Nándor, Dudás Károly, Németh István és Tari István Forum-beli válogatásában kiadott (2004), hajdani magyarságismereti riportjait, akkor egyúttal két antropológusnak (Hajnal Virágnak és Papp Richárdnak) a kiadást megértő nyugtázó ismertetőjét is hozza. A főszerkesztő ezzel a Forum Kiadót és a hajdani Híd szellemiségét igazolja a Szerbhorváth-féle gondolkodással szemben, amely a

végkövetkeztetésében nem különböztetve meg a természetes és a serkentett asszimilációt, a jelenre vonatkozóan is elutasítja az említett négy íróriporter aggályait. (Vö. 2005. 7-8. sz.). Mindazonáltal a lekezelő vélemény is jól jön a Hídnek, hiszen az másodrangúnak tekinti a magyarság életének megismerését, amit a folyóirat szerkesztősége sem tart szívényének.

Vagyis a Híd inkább szivárványhíd, mint a nemzetek kölcsönös, elmélyült (ön)megismerésének s ezáltal az egymáshoz való közeledésének hídja. A régi, felszíni barátságok ápolását összetéveszti azzal, aminek megalapozásán kellene munkálkodnia. Hagyományos nárcizmusának megfelelően a saját hajdani mítoszt igyekszik átmenteni s a kultúra különféle szintjein kanonizálni. Megismerésszomj és szolgálatkészség helyett többnyire a beidegződése és az önelégültsége működteti. Csupán a saját érdekkörén kívüliek munkaeredményének értékében tud kételkedni. Elnéz azok feje fölött, akikért annak idején született, s akik léte föltételezi a működését.

Azt is be kellene látniuk a Híd szerkesztőinek, hogy amiről tudunk ajánlatos, arról nem föltétlenül kell írunk. Ha szolgálni akarjuk azt a közösséget, amely eltart bennünket, akkor olykor hallgatnunk kell arról a folyóiratban, ami számunkra élményt jelent. Hogy ez az elv nem vált uralkodóvá a folyóiratban, annak könnyen átlátható okai vannak. A kommunizmusból örökölt kulcsjelleg, a régi kapcsolatok, az elgépiesedett tevékenységek folytatása, a viselt dolgok elplezése. Mintha attól tartana a szerkesztőség, hogy a fasizmus vagy legalábbis a nacionalizmus gyanújába keveredhet a még mindig sötét szellemű Szerbiában, ha jobban megválogatja (elsősorban a nemzeti önkritika mértéke szerint) a közlendő szerb írókat és műveket.

S az is célszerű lenne, ha a kivándorolt vajdasági írókat (és képzőművészeket) nem elsősorban azért közölné, mert a Vajdaságban születtek, itt tettek szert ismertségre, de azért fölkeresik írásaikkal hajdani megjelenési helyüket és tanárukat. A nyitottság nem helyettesítheti az értékkritériumokat.

Miközben a Híd a dilettantizmust kárhoztatja, nemcsak hogy a saját epigonizmusára (és epigonjaira) nem gondol, hanem arról is megfélemedezik, miszerint a mindenesség vállalása, a szűkebb szakmai korlátok átlépése Szenteleky óta a „szocializmus”-ban is lelkiismeretből fakadó kötelessége a kisebbségbe került nemzetrészek írástudóinak – a Híd nem egy tekintélyes munkatársának (B. Szabó Györgynek, Szeli Istvánnak, Bori Imrének) úgyszintén. A mindenességből fakadó hibák azonban nem kerültek kivizsgálásra az árnyaltabb és embe-

ribb múltkép és a tanulság érdekében. Ez ui. a csúcstelmiség mulasztásának, a teljes érvényű művelődési autonómiáért folytatott küzdelem elszabotálásának kérdéskörét is érintette volna, s ezáltal megszűnt volna az erkölcsi alapja annak, hogy fitymálják, elvessek az irodalomismeretben, anyanyelvtudásban, művészeti ízlésben (érthető okoknál fogva) visszamaradottak teljesítményét. Természetesen nem a tudományosság vállalása a Híd (valamint a Magyar Tanszék Tanulmányok—Studije c. évkönyveinek és a Hungarológiai Közleményeknek) problémája, hanem az, hogy a témái és módszerei – a kommunista korszak örökségeként – többnyire sterilek, a délvidéki körülményekben alkalmatlanok (minél inkább törekednek a globális korszerűsége, annál provinciálisabbak), s egy szűkebb kör létének öntetszergését és ön-újratermelését szolgálják.

A Híd a vajdasági magyarság (hagyomány szerint) reprezentatív folyóirata a budapesti kozmopolita (és a velük azonos szellemű vidéki) írók, kritikusok, irodalom- és társadalomtörténészek számára készül. Funkcionálissá, hasznossá, példamutatóvá (sőt korszerűvé!) csakis a délvidéki magyarok önvizsgálati fórumaként válhatna a Híd. Ha tehát nem korlátozottan beszélne róluk, hanem a lényegében mérlegelné a létüket, életformájukat, megújulási – s ezzel együtt: megmaradási – lehetőségeiket.

Mindez természetesen azt jelenti, hogy a Híd folyóiratnak a még nem kompromittálódott fiatalabb nemzedék kezében kellett volna, kellene újjászülnie. A szerkesztőség (rosszul fölfogott) érdekeivel ugyanis ellentétes mindaz, amit egy új, kulturálisan nemzeti (és nemzetközi) programnak kellene fölváltania a valós élet szolgálatában.

* A lexikon hibája, helyesen: köszönhetően (az olvasószerkesztő megj.)

Balázs G. Árpád: Kapás